Implantació de la normativa ortogràfica

Albert Jané (Institut d'Estudis Catalans)

Ara fa cinquanta anys (el juliol de l'any 1963) vam commemorar el cinquantenari de les *Normes ortogràfiques* amb diversos actes que vam celebrar a la Catalunya del Nord, concretament a Perpinyà i a Prada, localització que resolia el difícil problema de l'autorització oficial i que resultava del tot escaient perquè Pompeu Fabra havia passat en aquells indrets els darrers anys de la seva vida[1].

La commemoració, enguany, del centenari de les mateixes normes, ara ja sense obstacles burocràtics i oficials, convida els pocs supervivents dels qui vam assistir als actes del cinquantenari, és a dir, els qui aleshores encara érem joves, a unes determinades reflexions. Ens miràvem la data en què van ser promulgades les *Normes ortogràfiques*, l'any 1913, com si fos un passat més aviat llunyà, celebràvem un fet que havia tingut lloc quan encara no havíem nascut, i que havíem conegut com una realitat consolidada així que, més tard o més d'hora, n'havíem començat a sentir parlar. La nostra llengua s'escrivia d'acord amb unes normes que feia «molt de temps» que havien estat establertes i acceptades per tothom, que no semblava que tinguessin adversaris, i les accions degudes als qui haguessin pogut tenir en el seu moment també eren cosa del passat, d'un passat que ja no havíem conegut. Els qui escrivíem en català, ho fèiem d'acord amb un sistema ortogràfic exempt de conflictes i problemes, i no ens calia sinó aprendre'l en qualsevol dels manuals que hi havia al nostre abast, i que era, en tot cas, familiar a tots els qui, sense haver-se encara decidit a dur a terme aquest aprenentatge, eren lectors més o menys habituals dels llibres i revistes que aleshores es publicaven. Ve a tomb, aquí, de recordar el que deia Fabra l'any 1925 en una de les *Converses filològiques*, responent a un tal senyor Gironella que afirmava que era impossible d'aprendre l'ortografia catalana «a causa de los mil tumbos que ha dado el catalan»: «Cal recordar al Sr. Gironella que des de 1917, en què fou publicat el *Diccionari ortogràfic de l'Institut*, l'ortografia catalana no ha donat cap «tumbo»; i probablement no en donarà cap en molts anys. I vuit anys cal reconèixer que són temps suficient per aprendre una ortografia, àdhuc posat que fos tan enrevessada com la francesa o l'anglesa. El corrector que, en l'estudi de l'ortografia catalana, hagués posat només un xic de bona voluntat, podria avui saber-la tan bé com sap l'espanyola. Allò que ell no ha fet en vuit anys, hi ha alumnes nostres que ho han fet en vuit mesos. Els quals no es troben, naturalment, en la necessitat, per excusar llur ignorància, de bescantar la nostra ortografia i parlar dels «tumbos» que hagi donat o pugui donar el català.

1. Va ser una iniciativa de Jordi Mir, amb la col·laboració d'altres professors de català de Barcelona, i va tenir lloc els dies 6 i 7 de juliol. Hi van participar activament els elements del Grup Rossellonès d'Estudis Catalans (GREC), especialment el senyor Pau Roure, que es va significar per la seva eficàcia i la seva identificació amb l'acte. Els parlaments van anar a càrrec de Francesc Caux, delegat del batlle de Perpinyà, Carles Grandó, Josep Maria de Casacuberta, Enric Guiter, Josep Miracle, Antoni Cayrol (Jordi Pere Cerdà) i del representant de l'Institut d'Estudis Occitans, senyor Delfau, en l'acte celebrat el dia 6 a Perpinyà, i de Joan Triadú, Joan Fuster (llegit per Jordi Mir), Antoni Gacias (en nom de les Illes Balears), Pasqual Scanu, Carles Bauby, Jordi Carbonell, Edmund Brazés, Joan Alavedra, Renat Llech-Walter, mossèn Miquel Assens, vicari de Prada, i Louis Monestier, batlle de Prada, en els actes celebrats el dia 7 a Prada, parlaments recollits en l'opuscle *Record de Pompeu Fabra*, editat per *Tramontane* i *Sant Joan i Barres*. Al cap dels anys, recordem la presència, en primer lloc, de la senyora Dolors Mestre, vídua de Pompeu Fabra, i de la seva filla Carola, de Ferran Soldevila, Josep M. Batista i Roca, Tomàs Garcés, mossèn Josep Sanabre, Esteve Albert, Joan Ballester, Josep Bierge, Julià Gual, el geògraf Pau Vila, el pintor Josep Picó i la seva muller Elisabet Oliveras, l'editor Rafael Dalmau, els professors de català Bartomeu Bardagí, Josep Ibàñez, Maria Eugènia Dalmau, Teresa Miquel (de Reus), els editors Tomàs Tebé i Manuel Borràs, l'historiador Jordi Ventura, i Neus Bòria, muller, aleshores tota recent, de Jordi Mir.

Hi ha una ortografia fixada, i ells l'han apresa posant-hi llur esforç, puix que res no s'aprèn sense esforç. Si un, avui, no sap l'ortografia catalana, és senzillament perquè no ha volgut estudiar-la»[2].

Els qui avui encara són joves han de considerar aquella commemoració de 1963 com un fet tan reculat i llunyà com nosaltres aleshores consideràvem la promulgació de les *Normes ortogràfiques* l'any 1913. Aleshores, estàvem ben convençuts, sense dubtes ni vacil·lacions, que aquelles normes de les quals celebràvem el cinquantenari eren ja un guany definitiu, consolidat, no subjecte a tombs eventuals i imprevistos (els «tumbos» de l'inefable senyor Gironella), i que, com deia Fabra, qui volia saber l'ortografia catalana no havia de fer altra cosa que estudiar-la. I és amb aquesta convicció que l'ensenyàvem fins i tot els qui ho fèiem amb uns coneixements dels diversos aspectes de la llengua encara clarament insuficients: sabíem que el que ensenyàvem no ens ho havia de desmentir ningú. Cinquanta anys després, hem de constatar, amb goig, que no ens vam fer cap il·lusió sense fonament, que no s'ha produït, com pronosticava Fabra, cap tomb inesperat. Es tracta, per tant, d'un goig compartit per tots plegats, els qui vam participar en aquella llunyana commemoració de 1963 i els qui potser ni en sabien res, que veiem com podem celebrar el centenari d'unes normes que continuen vigents, i que es poden conèixer simplement estudiant-les. Posant-hi l'esforç necessari, és clar. Repetim les paraules de Fabra: res no s'aprèn sense esforç.

Durant aquests cinquanta anys la publicació de material destinat a la divulgació de la nostra ortografia ha estat incessant i copiosíssima: gramàtiques, diccionaris, llibres de lectura i manuals escolars, a part, naturalment, la publicació de tota mena de textos impresos, llibres, revistes, textos literaris i científics, la lectura dels quals és, certament, el mitjà més eficaç i més idoni per a l'aprenentatge de l'ortografia. Com deia encara Fabra (1956), la coneixença d'aquesta no es pot aconseguir sense practicar assíduament la lectura de bons textos[3]. D'altra banda, cal afegir-hi, actualment, la difusió cada cop més intensa per via electrònica, incloent-hi totes les grans obres de referència, i molt especialment l'aparició dels anomenats correctors automàtics incorporats als moderns ordinadors, que d'una manera sorprenent eviten, si no totes, una munió considerable de faltes d'orografia.

No sempre, cal convenir-hi, aquests textos divulgats durant aquest llarg període han estat netament exemplars pel que fa al que ara en diem el model de llengua, i la descurança de molts dels seus autors ha esta motiu constant de crítiques i comentaris adversos. Però és especialment en el camp del lèxic i de la sintaxi, i, no es pot silenciar, de la fraseologia i de la paremiologia, del sistema de referències, que molts d'aquests textos han de ser objecte d'una crítica severa. No hi han escassejat, certament, les incorreccions ortogràfiques, que no han posat mai en entredit la subjecció al sistema establert. Per nombroses que hagin estat les que hagin pogut aparèixer en un mateix text, sempre s'han de considerar com la suma d'uns casos aïllats, mai com una desviació decidida del sistema. És totalment inconcebible la publicació, en aquest període de mig segle, d'un text amb l'ús de la *y* com a conjunció copulativa, de la *b* en les desinències verbals, del signe *ñ* per a la representació del so palatal de la *n,* amb l'oblit sistemàtic de la *ç* , de dígrafs com *ss* o *ig,* de l'accent greu o de l'apòstrof, i, encara, de la *l* geminada, de què no han prescindit mai, ben aplicada o mal aplicada, fins i tot aquells més aviat partidaris de suprimir-la. Només trobaríem, potser al País Valencià, algun cas esporàdic que contradigués aquesta realitat, però es tractaria d'un fet totalment anecdòtic i sense significació. Es pot afirmar categòricament que les normes ortogràfiques promulgades ara fa cent anys continuen plenament vigents.

Tot això, naturalment, no vol pas dir que des de 1917, en què va tenir lloc la publicació de la primera edició del *Diccionari ortogràfic*, editat per l'Institut d'Estudis Catalans sota la direcció de Pompeu Fabra, no hi hagi hagut alguna modificació ortogràfica, però aquesta modificació ha afectat en totes les ocasions un nombre reduïdíssim de mots. La primera d'aquestes modificacions es produeix l'any 1923, en la segona edició d'aquest diccionari, que havia conegut una difusió realment notable. Escau plenament de reproduir unes paraules de Fabra del pròleg d'aquesta segona edició: «En un vocabulari que conté prop de quaranta mil mots, són solament una vintena els que apareixen modificats en llur ortografia, i encara en alguns d'ells el canvi de grafia no és sinó l'esmena d'un lapsus evident...»[4] En les altres edicions del *Diccionari ortogràfic* el nombre de modificacions va ser encara més reduït, totalment insignificant. Així mateix, les modificacions que es poden observar en el *Diccionari general de la llengua catalana*, aparegut l'any 1932, són irrellevants: hi trobem, encara, formes com *recó,* o com *destroçar (destroça, destroçador),* que no van ser esmenades fins a la segona edició, apareguda l'any 1954. Curiosament, la forma primitiva *tros* és la que ja apareix en la primera edició del *Diccionari ortogràfic*, cosa que va contribuir a l'eliminació gradual de la forma *troç*, que era la més habitual.

2. Pompeu Fabra, «Converses filològiques», dins *Obres completes,* vol. 5, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 2010, p. 693.

3. Pompeu Fabra, *Gramàtica catalana* , Editorial Teide, Barcelona 1956, p. 8.

4. Pompeu Fabra, Pròleg de la segona edició del «Diccionari ortogràfic», dins *Obres completes,* vol. 4, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 2008, p. 252.

La segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana* va aparèixer, com ja s'ha dit, el 1954, és a dir, vint-i-dos anys després de la primera, quan Pompeu Fabra ja en feia sis que era mort (a l'exili). En aquesta segona edició hi ha, naturalment, un cert nombre de novetats, entre elles algunes de caràcter merament ortogràfic. Fabra, fidel al seu lema famós («Cal no abandonar mai ni la tasca ni l'esperança»), durant tots aquells anys, sobretot a l'exili, no va deixar de revisar la seva obra i, molt especialment, el contingut del seu últim diccionari. Avui, gràcies a la publicació de la seva correspondència amb Joan Coromines i Ramon Aramon i a l'apèndix del volum V de les seves *Obres completes*, que conté la reproducció facsimilar de la primera edició del *Diccionari general* , coneixem molt bé quines van ser les propostes formulades per Fabra de l'exili estant, que integren l'intercanvi d'opinions amb Joan Coromines, i quines van ser acceptades per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. És commovedor, avui, de llegir que un mes i pocs dies abans de la seva mort (que va tenir lloc el dia de Nadal de l'any 1948), Fabra encara escriu una extensíssima carta a Joan Coromines, les opinions del qual tenia tant en compte, en què explica i raona una sèrie d'esmenes a fer al *Diccionari general,* que diu, literalment, «cal, naturalment, sotmetre a l'aprovació de l'Institut»[5]. També, en la mateixa lletra, Fabra diu que té notícia que les esmenes que havia proposat feia temps a la Secció Filològica havien estat totes acceptades.

En un «Advertiment» que, amb el magistral pròleg de Carles Riba, encapçala la segona edició del *Diccionari general,* Ramon Aramon, que és qui en va tenir cura directament, indica quins són els principals canvis que s'hi van introduir, uns quants d'ells merament ortogràfics. Els més important dels que indica són *sofisma* (abans *sofisme), hodiern (odiern), ostiari (hostiari), al·lot (atlot), arronsar, (arronçar), enciam (ensiam), deler (daler), desnerit (desnarit), envà (embà), galàpet (galàpat), haveria (averia), perpal (parpal), múrgola (múrgula), racó (recó), semal (samal)* i *tàpera (tàpera).* Entre aquests canvis, potser és pertinent assenyalar el de la forma *racó* en lloc de *recó* que hi havia en la primera edició i que va persistir durant molts anys en l'ús més o menys habitual: recordem molt bé que es tracta d'un mot del qual calia indicar sovint que havia estat modificat en la seva grafia. I potser podríem indicar el mateix de *escurçó,* abans *escorçó,* canvi que, curiosament, Ramon Aramon no inclou en la seva llista. I escau de posar també en relleu la modificació de la forma d'imperatiu del verb *venir,* que va passar de *vina* a *vine.* Quantitativament, però, es tracta d'un nombre de canvis certament reduït, que no permeten pas d'afirmar, ni de bon tros, que l'ortografia catalana hagués fet un nou tomb.

Cal fer notar, tanmateix, que entre els canvis proposats per Pompeu Fabra n'hi va haver especialment un, el de *darrere* en lloc de *darrera,* que, en un principi, no va ser acceptat per la Secció Filològica, malgrat l'interès que hi tenia Fabra i les raons indiscutibles que va adduir, segons explica ell mateix en una carta adreçada a Joan Coromines. Ramon Aramon, en una carta a Fabra, tot i admetre la validesa d'aquelles raons, justifica el rebuig d'aquella esmena: «Hi ha, només, una certa resistència a les

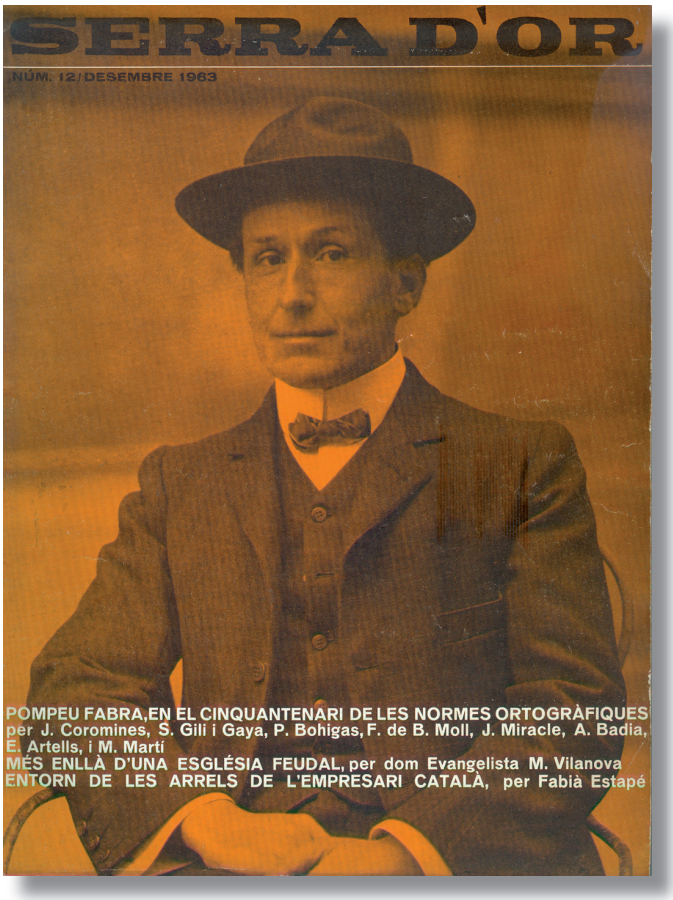

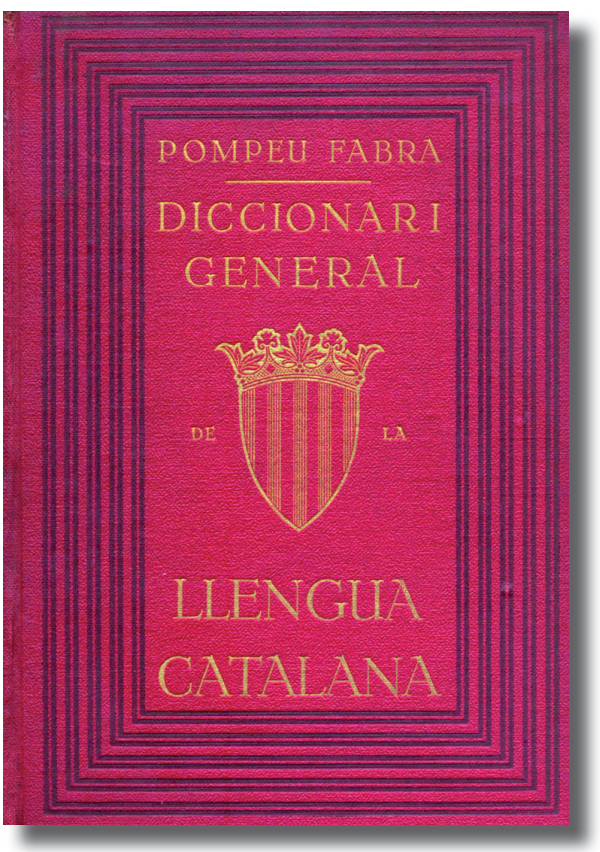

5. Pompeu Fabra, *Obres completes,* vol. 5, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 2007, p. 1999.

innovacions que avui en dia (sense premsa, sense escola, etc.) podrien ser pertorbadores. [...] Però, seria prudent, precisament en el període de màxima persecució lingüística, de trencar en absolut una tradició de cent anys de *darrera?»*[6] Després de la mort de Fabra, però, les formes *arrere, darrere, enrere* i *rere* (però, probablement per oblit, no *endarrere*), ja van ser acceptades per la Secció Filològica, com a formes secundàries de les acabades en *a,* i és així que apareixen en la segona edició del diccionari, en una breu llista suplementària de mots al final de l'obra, i ja en el cos principal en la quarta edició i successives, sempre com a formes secundàries, és a dir, amb remissió, com a definició, a la forma concurrent. De fet, el cas de *darrera/darrere* és simptomàtic. Durant prop de cinquanta anys es va prioritzar la forma considerada unànimement incorrecta per la temença, no pas injustificada del tot, que un canvi, com deia Ramon Aramon, tingués efectes pertorbadors. Al capdavall, però, la Secció Filològica, superant aquella temença, es va decidir a dur a terme, en la seva totalitat, l'esmena proposada amb tant d'interès per Fabra cinquanta anys abans, amb l'eliminació de totes les formes acabades en *a,* incloent-hi certament *endarrera,* i l'admissió exclusiva de *rerecor, rereduna, rerefons, rereguarda, rerepaís, reressaga i rerevera*, esmena recollida tot seguit per tots els manuals i llibres de referència i assumida sense reserves per tots els usuaris. De moment, un cert desconcert sí que el va causar, en alguns d'aquests usuaris, en donem pla testimoni, com deia el vell Memucan. Però va passar aviat, i avui l'ús de la forma *darrere* (i, és clar, de *rere,* etc.) ja no és sinó un record del passat. O una falta d'ortografia com qualsevol altra. La lliçó que se'n després té la seva importància. Però, amb tot, la possible pertorbació causada per innovacions ortogràfiques continua essent un factor que cal valorar i, doncs, no és gens estrany que la Secció Filològica, com qualsevol acadèmia de la llengua, actuï sempre, quan es tracta d'aquesta mena d'innovacions, amb la màxima prudència.

En l'apèndix ja esmentat del volum 5 de les *Obres completes* de Pompeu Fabra es recull i s'analitza per peces menudes tota la informació que, amb una recerca indefallent i tenaç, s'ha pogut obtenir sobre el procés i les vicissituds de les innovacions que va oferir la segona edició del *Diccionari general* de Pompeu Fabra.

La tercera edició d'aquest diccionari no és sinó una reimpressió de la segona. Les noves esmenes, per tant, no apareixen fins a la quarta edició, publicada el 1963, que és una nova edició de debò, amb tot el text compost de bell nou. Ja no hi ha, per tant, cap intervenció, ni directa ni indirecta, de Pompeu Fabra. Els principals responsables d'aquesta nova edició foren Ramon Aramon i Serra, secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans i membre de la Secció Filològica, i Josep Miracle i Montserrat, que havia estat col·laborador directe de Pompeu en la redacció de la primera edició (i autor de la seva biografia més

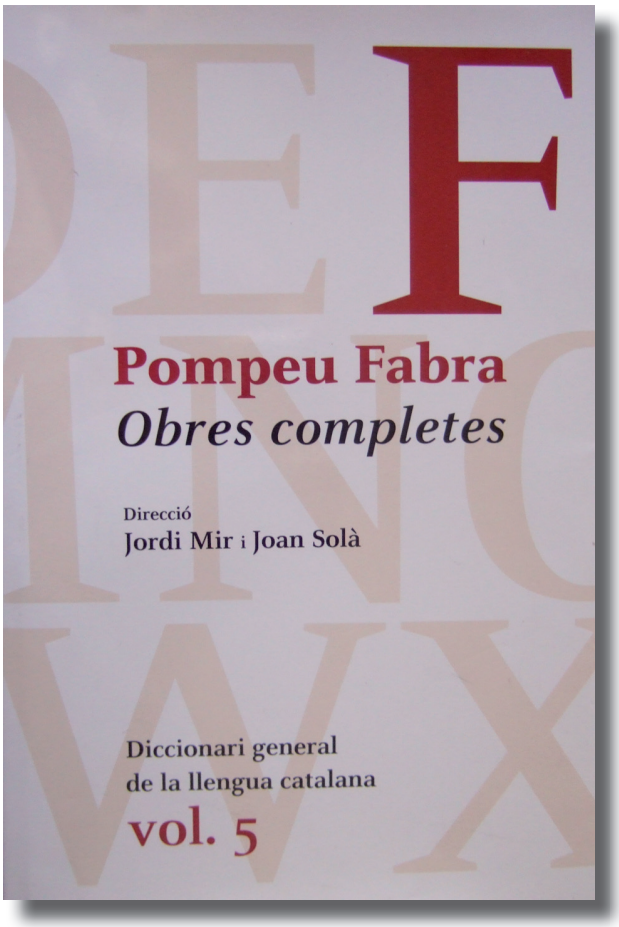

important). És Josep Miracle qui signa l'advertiment que encapçala aquesta nova edició, en el qual ens explica que, a més de la regulació ortogràfica del mot *orde,* grafiat d'una manera no prou coherent en les edicions anteriors, indica la llista següent de mots afectats per un canvi de grafia: *berguedà* (abans *bergadà), biberó (biberon), brioix (brioche), calapetenc (calapatenc), capcingla (capcingle), còctel (cocktail), coctelera (cocktailera), colend (colend), cosac (cossac), electró (elèctron), enfistular-se (enfistolar-se), escalemera (escalamera), esnob (snob), estupefaent (estupefacient)* i *faralló (farelló).* Com es veu, es tracta d'una llista insignificant de modificacions ortogràfiques que no afecten ni de bon tros la continuïtat del sistema, algunes d'elles, com *brioix, còctel* o *esnob,* que no són sinó la plena adaptació d'estrangerismes a les característiques de la morfologia catalana. Hi caldria afegir el cas anecdòtic *bocafí/bocatí.* Es tracta d'una addició acordada per la Secció Filològica que apareix en l'esmentat suplement de la segona edició (1954) amb la forma errònia *bocatí,* deguda a una lectura equivocada de l'original mecanografiat. En la quarta edició ja apareix amb la forma correcta *bocafí.* Però mentrestant la forma errònia ja havia fet el seu camí. Apareix, si més no, en la primera edició de *La pell de brau,* de Salvador Espriu[7], que va admetre que l'havia treta del

6. Pompeu Fabra, *Obres completes,* vol. 5, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 2007, p. 37.

7. Salvador Espriu, *La pell de brau*, «Els llibres de la lletra d'or», Barcelona 1960, p. 34. (El mot apareix en el poema XVII, en el fragment següent: *…regal·l sa i abundós que reben / ben bé de franc / els bocatins més pobres / de la ciutat.*)

diccionari, i que va ser esmenada en les edicions superiors, i en la segona i última edició de l'impagable *Diccionari de la rima,* de Francesc Ferrer Pastor[8], d'on no és gens probable que sigui mai eliminada.

Les successives edicions del *Diccionari general* de Pompeu Fabra són simples reimpressions de la quarta edició i, per tant, no ofereixen modificacions en el seu articulat. Però no va deixar de recollir totes les modificacions que acordava la Secció Filològica, que solien aparèixer prèviament a la revista *Serra d'Or* i al butlletí destinat al socis de l'entitat Òmnium Cultural (que durant tants anys va acollir l'Institut d'Estudis Catalans a la seva seu). En l'apèndix de la divuitena edició (juny de 1983) la llista de modificacions supera de molt poc el miler. El nombre exacte, segons el nostre recompte, és de 1.003. I, d'aquestes, les que es poden considerar de caràcter ortogràfic no arriben al centenar. Són, en la major part dels casos, mots de caràcter científic o terminològic, molt poc corrents o totalment inusuals en el llenguatge comú. Les més usuals, relativament usuals, són *anorèctic* (abans *anorètic), atxim (atxis), bacteri (bactèria), virolet (birulet), capot (capó), clímax (climax), molibdè (molibdèn), neó (neon), ozó (ozon).* Caldria afegir-hi, com un cas especial, el de les noves formes *annex* (abans *anex), feldspat (feldespat), flegma (flema)* i *tennis (tenis),* amb els corresponents derivats de totes elles, que sembla que són el resultat d'una iniciativa més aviat personal de Ramon Aramon, el qual, contràriament a la tendència a la simplificació en la incorporació de formes estrangeres, es va deixar guiar per prejudicis etimològics que no tothom compartia.

L'aparició, cap al final de la dècada dels anys seixanta, d'obres enciclopèdiques de caràcter universal, com la *Gran enciclopèdia catalana* i el *Diccionari enciclopèdic Salvat-4* (objecte, aquesta darrera obra, d'un llançament espectacular amb un cartell dissenyat per Joan Miró), va contribuir, sens dubte, a consolidar i difondre el sistema oficial de l'ortografia catalana, al qual se subjectaven rigorosament. I, d'altra banda, aquestes obres comportaven la incorporació d'un nombre elevadíssim de neologismes, mots estrangers o de nova creació, als quals calia donar una forma catalana acceptable des de tots els punts de vista. Caldria afegir-hi, naturalment, les nombrosíssimes obres de consulta i de referència que van anar apareixent, els manuals escolars i la producció editorial, literària, tècnica i científica cada cop creixent, més, sens dubte, la premsa en llengua catalana i l'ensenyament, ara, de nou, objecte d'atacs violentíssims motivats per un odi visceral i atàvic. En tot aquest moviment literari, intel·lectual i científic d'una intensitat i d'un pes específic sense precedents en el nostre país, la normativa ortogràfica, àmpliament divulgada i plenament assumida per tots els agents culturals, ha estat observada amb tota naturalitat, ben espontàniament, i amb comptats casos excepcionals. Com no podia ser altrament, no han deixar de sorgir, ara i adés, veus que

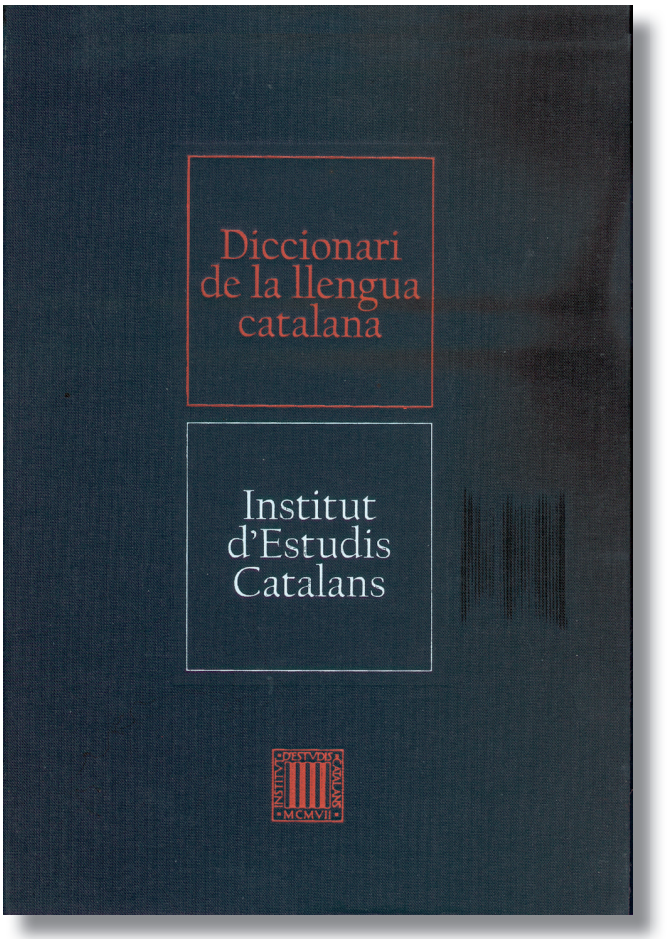

han advocat per una simplificació dràstica de l'ortografia catalana, considerada, si no enrevessada, d'aprenentatge no sempre fàcil tenint en compte les circumstàncies actuals. I és sens dubte obeint a aquesta pressió que es van intentar simplificar les normes, considerades per molts massa complicades, que regeixen l'ús del guionet en l'escriptura d'un gran nombre de mots composts, amb el resultat negatiu que tothom coneix. I aquest és segurament el cas més sobresortint de discrepància ortogràfica actual entre tots els usuaris del català escrit. És un fet inqüestionable que certes reformes que es fan en nom de la tan desitjada simplificació ortogràfica corren inevitablement el risc d'un resultat contraproduent.

En l'actualitat, el *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra havent-se deixat de reeditar, la condició d'acadèmic o normatiu la revesteix el *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, publicat a cura de la seva Secció Filològica, el 1995 la primera edició i la segona el 2007. Aquest diccionari, tant en la primera edició com en la segona, és tributari de l'anterior, el DGLC, però s'hi ha afegit, modificat o suprimit tot allò que ha aconsellat i determinat un estudi detingut de cada mot a càrrec dels membres de la Comissió de Lexicografia, els quals han comptat amb la col·laboració i l'assessorament d'un bon nombre de tècnics i d'especialistes de les diverses branques del coneixement, membres del mateix Institut o externs. Pel que fa a l'ortografia dels mots ja inventariats anteriorment, els canvis són, sobretot, molt poc significatius,

8. Francesc Ferrer Pastor, *Diccionari de la rima,* segona edició, Impremta Fermar, València 1980, s.v. *bocafí.*

i afecten principalment mots terminològics de caràcter tècnic o científic, molt poc usats en el llenguatge comú. Però la característica més notable que en la forma dels mots és fàcilment observable en les noves addicions, és la proliferació de grafies exòtiques, estranyes al nostre sistema ortogràfic, a causa de la incorporació de mots estrangers d'ús universal, avui absolutament indispensables, que presenten grosses dificultats per a fer-los adoptar una forma catalana, o que hom ha considerat que no era adequat, si més no de moment, de dur-ho a terme.

Així podem observar que els mots que presenten les consonants *k* i *w* s'han multiplicat més que considerablement. En el DGLC les formes començades en *k,* que eren les que apareixien en els tractats d'ortografia, eren exactament les següents: *kàiser* (amb una definició certament inexacta, que s'ha mantingut i que caldria esmenar), *kantià, kantisme, kirsch, knut, kòdak* i *kyrieleison,* a més d'algun cas esporàdic de posició interna d'aquest signe consonàntic, com *folklore* i derivats. En la segona edició del DIEC n'hem comptat seixanta-tres, entre les quals destaquen no menys que onze formes de mesures del sistema mètric decimal, *kilogram, kilòmetre* , etc., curiosament admeses al costat de les formes tradicionals amb *q.* Així mateix, sobresurten les formes de substantius i adjectius derivats de noms propis de personatges cèlebres estrangers, en l'admissió dels quals el DIEC, seguint una tendència que ja ve del DGLC, és molt més generós que en la de derivats de personatges cèlebres catalans: a més del *kantià* tradicional tenim ara *kafkià, keplerià, keynesià* i *keynesianisme,* i els gentilicis, igualment estrangers: *kenyà* (inclusió que, no es pot negar, resol molts dubtes habituals), *khàzar, kirguís, kurd, kuwaitià,* etc.

Pel que fa a la *w* inicial, de nou entrades que trobem en el DIEC (*wagnerià, wagnerisme, wagnerita, wàter, weberàcies, whisky* [forma amb una fesomia estrangera pels quatre costats], *wulfenita, wurtemberguès i wurtzita*) hem passat a vint en la segona edició del DIEC, entre les quals destaquen els termes de mineralogia. Cal observar, però, que entre aquestes vint entrades no hi ha algunes de les anteriors, entre elles *wàter,* paraula a la qual ja s'ha donat carta de naturalesa i que amb la forma regularitzada *vàter* té una entrada al lloc que li correspon segons l'ordenació alfabètica.

D'altres grups de consonants aliens al nostre sistema són els que trobem en mots com els següents, que ja tenen una entrada en el DIEC, alguns amb els seus derivats: *jazz, pizza, saxhorn, scherzo, sfumato, shakespearià, smithsonita, spin, statu quo, stricto sensu, striptease, swing, tsunami* (un nom esdevingut de cop tristament cèlebre), *tse tse,* etc. Notem que la forma *tsar* i els seus derivats ja tenien la seva entrada en el DGLC. Un cas molt especial és de *foie gras,* que té una entrada amb aquesta forma des de 1954 i que encara mai ningú no s'ha decidit a regularitzar.

Un cas molt especial és el de l'anomenada *s* líquida, és a dir, *s* seguida d'una altra consonant. Els mots introduïts en la nostra llengua que presenten aquesta particularitat gràfica són nombrosíssims. La major part ens provenen del llatí i, especialment, de l'anglès. Però llevat d'alguns casos, que ja hem esmentat, la regularització gràfica d'aquests mots no ha presentat cap problema, car n'hi ha hagut prou de fer precedir la *s* inicial per una *e,* amb què s'obté una forma que correspon més o menys a la pronúncia habitual. Entre aquests mots, ja amb una entrada normal en la nomenclatura del diccionari, en tenim alguns de tan usuals en el parlar actual com *escàner, escúter, eslàlom, eslip, eslògan, esnob, espacial, espagueti, espahí, espèculum, esplín* (un dels pocs mots aguts acabats en *-in), esport, esprai, esquaix, esquí, estàndard, estoc, estrat, estratus, estrès,* etc. Tanmateix, volem dir malgrat la seva inclusió en el diccionari amb la forma regularitzada, no és del tot estrany, encara, que apareguin algunes formes originàries d'aquests mots, com *scanner, slalom, slip, slogan, stock* o *stress,* degudes usualment a persones que ofereixen una gran resistència a resoldre els dubtes de llenguatge, ortogràfics o d'una altra mena.

Sempre hem dit, efectivament, que el principal defecte dels nostres diccionaris és que no són prou consultats. Però el fet és que els diccionaris de la llengua, oficials o publicats per institucions particulars, es troben entre els llibres més venuts, i no tots els exemplars, ni de bon tros, tenen com a finalitat exclusiva fer bonic en els prestatges dels despatxos i sales de rebre. Recordem les paraules de Fabra de l'any 25: «Si un, avui, no sap l'ortografia catalana és senzillament perquè no ha volgut estudiar-la.»

Però també és cert que tota obra de les característiques d'un diccionari normatiu necessita una revisió contínua, en diversos dels seus aspectes, entre ells el de l'ortografia. Justament ha aparegut recentment un article de Josep Ruaix a la revista Llengua nacional (núm. 83, pp. 17-19), que es diu «Punts conflictius d'ortografia». En general, Ruaix advoca per la simplificació d'unes formes gràfiques, com la supressió de la *e* epentètica de certs mots com *reescalf, teleespectador, teleesquí,* o de la dièresi de mots com *traïdor* o *veïnat,* o l'eliminació de la *k,* substituïda per *c,* del mot *folklore* i dels seus derivats. És un article que caldrà llegir detingudament, tot i que el conjunt de les seves propostes no pot aconseguir una acceptació unànime. Personalment, no seríem pas gens partidaris d'admetre la darrera de les que acabem d'indicar, però és clar que l'assumiríem sense resistència si s'acceptava oficialment. I escau aquí del tot de reproduir unes altres paraules de Fabra, que poden convenir alhora com a cloenda del nostre text: «Jo sé bé prou com sap greu de renunciar a una solució ortogràfica que llarg temps hem patrocinat; però he de dir que, des que el sistema de l'Institut ha estat generalment acceptat, el greu que em podia saber de renunciar al triomf de totes aquelles meves solucions que no aconseguiren d'ésser incorporades a aquell sistema, ha desaparegut davant el fet de la seva adopció per la generalitat dels qui escriuen en català»[9]. ◆

9. Pompeu Fabra, «De la depuració de la llengua literària», dins *La llengua catalana i la seva normalització,* Edicions 62 i «la Caixa», Barcelona 1980, p. 170.